

Załącznik do uchwały Nr XLIX/260/10
Rady Gminy Nowe Miasto Lubawskie
z dnia 23 lipca 2010 r.

Plan
Odnowy Miejscowości
Tylice

na lata
2009-2016

Luty 2009

Spis treści

1.	Wstęp i powiązanie z dokumentami strategicznymi gminy	4
2.	Charakterystyka miejscowości	8
2.1.	Położenie administracyjno-geograficzne	8
2.2.	Rys historyczny	10
2.3.	Funkcja miejscowości	12
2.4.	Opis i charakterystyka obszaru o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb kulturalno-społecznych mieszkańców	13
2.5.	Rolnictwo, użytkowanie gruntów	13
2.6.	Ludność	16
2.7.	Bezrobocie	19
2.8.	Pomoc społeczna	22
2.9.	Gospodarka	23
2.10.	Kultura – życie kulturalne	23
2.11	Sport i rekreacja	24
3.	Inwentaryzacja zasobów	29
3.1.	Zasoby przyrodnicze	29
3.1.1.	Lasy	29
3.1.2.	Gleby	29
3.1.3.	Wody powierzchniowe	29
3.1.4.	Formy ochrony przyrody	31
3.2.	Zasoby kulturowe	32
3.2.1.	Zabytki architektury sakralnej i miejsca kultu religijnego	32
3.2.2.	Inne obiekty zabytkowe	35
3.2.3.	Obiekty kulturalne użyteczności publicznej	36
3.3.	Zasoby mieszkaniowe	37
3.4.	Zasoby oświatowe	37
3.5.	Zasoby infrastrukturalne.....	38
3.5.1.	Sieć komunikacyjna	38
3.5.2.	Wodociągi i kanalizacja	38
3.5.3.	Gaz i ogrzewanie	39
3.5.4.	Telekomunikacja i poczta	39
4.	Analiza SWOT	40
5.	Kierunki rozwoju miejscowości Tylice	42
6.	Planowane działania w perspektywie 7 lat (2009-2016)	43
7.	Harmonogram realizacji projektów	49

8.	Wdrażanie Planu Odnowy Miejscowości	50
9.	Monitorowanie Planu Odnowy Miejscowości	51
9.1.	Monitoring rzeczowy	51
9.2.	Monitoring finansowy	52
10.	Public Relations Planu Odnowy Miejscowości	53
	Spis tabel	54
	Spis rysunków	55

1. Wstęp i powiązanie z dokumentami strategicznymi Gminy

Plan Odnowy Miejscowości Tylice został opracowany na podstawie dostępnych w tym czasie wersji dokumentów programowych i strategicznych, regulacji prawnych oraz danych i dokumentów dotyczących rozwoju miejscowości Tylice.

Plan Odnowy Miejscowości Tylice jest narzędziem niezbędnym w procesie planowania zadań służących rozwojowi obszarów wiejskich w tej miejscowości. Dokument obejmuje charakterystykę miejscowości Tylice, w tym określa jej lokalizację, historię, funkcję, opisuje obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb kulturalno-społecznych mieszkańców, użytkowanie gruntów, sytuację demograficzną, bezrobocie, pomoc społeczną, gospodarkę oraz życie kulturalne i sport (charakterystyka miejscowości). Identyfikuje również zasoby przyrodnicze, kulturowe, mieszkaniowe, oświatowe i infrastrukturalne występujące na terenie Tylic. Plan Odnowy Miejscowości Tylice dotyczy lat 2009–2016. Podstawową jego część stanowi opis zasobów wsi i tkwiącego w niej potencjału oraz możliwości organizacyjnych mieszkańców. Dzięki diagnozie stanu w ramach analizy SWOT przedstawia analizę mocnych i słabych stron, jak również szans i zagrożeń miejscowości. Określa kierunki rozwoju miejscowości Tylice oraz wyznacza zadania polegające na poprawie jej sytuacji w poszczególnych obszarach rozwoju.

W dokumencie zaprezentowano również harmonogram realizacji projektów, system wdrażania oraz sposoby monitorowania i system komunikacji społecznej.

W pracach nad przygotowaniem niniejszego Planu uwzględniono i przeprowadzono spotkania w ramach konsultacji społecznych. W debacie wzięli udział przedstawiciele Urzędu Gminy, Sołectwa Tylice, jednostek organizacyjnych Gminy.

Obowiązek stworzenia planu wynika z zapisów Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 - służącego wpieraniu obszarów i społeczności wiejskich. Plan Odnowy Miejscowości jest dokumentem programowym, który integruje potrzeby społeczności lokalnej w zakresie ładu kulturowo – ekologicznego, społecznego, gospodarczo – infrastrukturalnego. W swoich ustaleniach bazuje na dokumentach i programach planistycznych będących podstawą polityki regionalnej zarówno na poziomie krajowym, wojewódzkim jak i powiatowym. Zgodność Planu Odnowy Miejscowości ze strategicznymi dokumentami planistycznymi jest warunkiem koniecznym jego skutecznej realizacji.

Plan Odnowy Miejscowości Tylice jest zgodny z następującymi dokumentami strategicznymi Gminy Nowe Miasto Lubawskie:

1) Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Nowe Miasto Lubawskie

Plan odnowy miejscowości wsi Tylice wpisuje się w Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Nowe Miasto Lubawskie, który szereguje cele rozwoju gminy w trzech Priorytetach:

Priorytet I: Poprawa zagospodarowania infrastrukturalnego obszaru gminy

Priorytet II: Poprawa zagospodarowania w infrastrukturę społeczną obszaru powiatu

Priorytet III: Rozwój Zasobów Ludzkich

Do najważniejszych celów cząstkowych PRL należą:

1. Budowa i modernizacja urządzeń do odprowadzania i oczyszczania ścieków,
2. Budowa i modernizacja urządzeń do zaopatrzenia w wodę i poboru wody,
3. Budowa i modernizacja dróg gminnych,
4. Wprowadzenie kompleksowego systemu gospodarki odpadami,
5. Poprawa jakości powietrza oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii,
6. Kompleksowe uzbrojenie terenu pod inwestycje,
7. Budowa i modernizacja gminnej bazy kulturalnej,
8. Budowa i modernizacja gminnej bazy turystycznej,
9. Poprawa stanu lokalnej infrastruktury społecznej,
10. Stworzenie systemu aktywizacji zawodowej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (*Plan Rozwoju Lokalnego na lata 2004-2006 oraz 2007-2013. 2004*)

2) Strategię Obszaru Lokalnego Nowe Miasto Lubawskie oraz Gminy Nowe Miasto Lubawskie i Kurzętnik.

Misja obszaru sformułowana przez autorów Strategii brzmi Ziemia nowomiejska integruje dla tworzenia:

- nowych miejsc pracy,
- ochrony środowiska,
- wzrostu wykształcenia,
- bezpieczeństwa i zdrowia mieszkańców,

- rozwoju turystyki i kultury.

Tabela 1

Wizja obszaru Nowe Miasto Lubawskie w perspektywie roku 2010 i dalszej

Grupa odniesienia	Treść pożądanego stanu obszaru dla grupy odniesienia
Mieszkańcy obszaru	<ol style="list-style-type: none"> 1. Praca i mieszkanie dla każdego 2. Powszechny dostęp do edukacji, kultury i sportu
Władze samorządowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wykształcone, komunikatywne władze o dużym autorytecie i poparciu społecznym 2. Operatywni liderzy
Przedsiębiorcy i inwestorzy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pełna infrastruktura techniczna „pod inwestycje” 2. Stabilne zasady inwestowania 3. Odpowiednio wykształcone zasoby pracy
Rolnicy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wieś wielofunkcyjna 2. Pełna specjalizacja i wysoka towarowość produkcji rolnej 3. Zróżnicowane formy własnościowe gospodarstw rolnych i spółdzielni

Źródło: Plan Strategiczny obszaru lokalnego Nowe Miasto Lubawskie oraz gminy Nowe Miasto Lubawskie i Kurzętnik. 1998.Gdańsk s.23

3) Program ochrony środowiska Gminy Nowe Miasto Lubawskie

Celem strategicznym, czyli misją powiatu nowomiejskiego, a więc i gmin wchodzących w jego skład, jest „Proekologiczny rozwój powiatu – działanie w kierunku osiągnięcia wysokiej świadomości ekologicznej społeczeństwa, zachowania walorów środowiskowych, krajobrazowych i przyrodniczych oraz pełna kontrola przestrzegania przepisów w zakresie ochrony środowiska i przyrody, zmierzające do osiągnięcia pozycji lidera w województwie w zakresie czynnej ochrony środowiska”.

Zadania przedstawione w harmonogramie planu wynikają bezpośrednio z zapisów Programu Ochrony Środowiska Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, Programu Ochrony Środowiska Powiatu Nowomiejskiego, Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Nowe Miasto Lubawskie, Planu Strategicznego Obszaru Lokalnego miejscowości Nowe Miasto Lubawskie oraz Gmin Kurzętnik i Nowe Miasto Lubawskie, a także diagnozy stanu środowiska w gminie Nowe Miasto Lubawskie.

I tak do celów głównych planu zaliczone zostały:

- wzrost świadomości ekologicznej,

- zagospodarowanie przestrzenne uwzględniające wymogi ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu,
- ochrona ekosystemów wodnych,
- ochrona jakości wód,
- rozwój turystyki niezagrażający stanowi środowiska,
- dobry stan atmosfery,
- ochrona przyrody, bioróżnorodności i puli genowych,
- ochrona gleb przed degradacją,
- optymalna lesistość,
- racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych, materiałów i energii (*Program ochrony środowiska Gminy Nowe Miasto Lubawskie na lata 2004-2007 z perspektywą na lata 2008-2011 2004*).

4) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nowe Miasto Lubawskie

Plan jest również zgodny z dokumentami o znaczeniu ponadlokalnym. Są to:

- 1) Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Nowomiejskiego na lata 2004 – 2006 oraz 2007 – 2013**
- 2) Strategia Rozwoju Powiatu Nowomiejskiego na lata 2007 – 2013**
- 3) Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020**

Rys. 2. Położenie Gminy Nowe Miasto Lubawskie na tle powiatu nowomiejskiego

Źródło: www.zpp.pl

Wieś Tylice położona jest ok. 5 km na wschód od Nowego Miasta Lubawskiego, przy drodze wojewódzkiej Łasin - Nidzica.

Rys. 3. Miejscowość Tylice na tle gminy

Źródło: www.gmiasto.rubikon.net.pl

W świetle fizyczno – geograficznego podziału Polski miejscowość Tylice położona jest na Pojezierzu Chełmińsko-Dobrzyńskim, w mezoregionie Garb Lubawski i mikroregionach: Doliny Welu i Wysoczyzny Mrocznowskiej. Wschodnią granicę sołectwa stanowi rzeka Wel i jej dolina. Dolina dolnego Welu wcina się w otaczającą wysoczyznę morenową od 10-30 m, do głębokości 100-90 m n.p.m. Ten odcinek erozyjny doliny jest stosunkowo wąski, od kilkunastu metrów do ok. 1 km. Równoległe do doliny Welu od strony zachodniej przylega rynna polodowcowa wykorzystana przez jeziora rynnowe: Fabryczne, Środkowe i Górne. Zbocza doliny Welu oraz rynny polodowcowej są silnie erodowane z licznymi wąwozami. Znaczna część tego terenu jest pokryta lasem. Poziom falistej i pagórkowatej wysoczyzny morenowej wynosi od 120 do powyżej 150 m n.p.m. Budujące ją utwory gliniaste i gliniasto-piaszczyste stworzyły warunki dla rozwoju gleb brunatnych właściwych i płowych III—IV klasy bonitacyjnej. Pewnym utrudnieniem w pracach rolnych jest dość znaczne zróżnicowanie rzeźby terenu. Wysoczyznę morenową na obszarze sołectwa Tylice jest odwadniana przez drugą rzekę Groblicę, która zarazem stanowi południowo-zachodnią granicę sołectwa. Średnia roczna temperatura stycznia wynosi tu $-3,7^{\circ}\text{C}$, lipca $18,0^{\circ}\text{C}$, opadów atmosferycznych jest ok. 600 mm, a długość okresu wegetacyjnego nie przekracza 205 dni. (*Źródło: Ziemia Lubawska*, J. Falkowski, Toruń 2006)

2.2. Rys historyczny

„Początki wsi Tylice sięgają 1 połowy XIV w. Pierwsze źródła pisane podają informację z 1319 r. o istnieniu w Tylicach kościoła i można zakładać, że w tym czasie powstała parafia. Patronat nad parafią spoczywał w rękach biskupów chełmińskich. Od tego roku są też podawane różne nazwy tej wsi: Tilutz, Thylitz, Thyliz, Tilicz, Tylitz i niemiecka nazwa Tillitz. Od średniowiecza miejscowość była własnością biskupów chełmińskich i należała do klucza lubawskiego. W 1327 r. dobra tylickie braci Heynemana i Mikołaja graniczyły ze wsią Mszanowo. W 1336 r. dzierżawcą wsi był Mikołaj z Tylic. Po pokoju toruńskim w 1466 r. Tylice znalazły się w granicach Rzeczypospolitej szlacheckiej. W 1488 r. bp Stefan z Nidzicy nadał patronat nad parafią tylicką rodzinie Kostków z Tyliczek. W 1570 r. wieś Tylice miała 68 łanów (ok. 1200 ha). W 1751 r. bp Wojciech Leski ustąpił dobra tylickie kapitulie chełmińskiej. W II połowie XVI w. w skład tylickiego okręgu parafialnego wchodziły wsie: Tylice, Kuligi, Tyliczki, Zajączkowo Lubawskie. Na podstawie wizytacji ks. kan. L. Strzesza z lat 1667-1672 wiadomo, że

proboszcz pobierał 35 korców żyta i tyle samo owsa. Przy parafii był szpital dla ubogich, w którym mieszkały 4 osoby. Wieś miała wówczas 70 włók (1260 ha). Szkoła była zniszczona.

W latach 1700-1702 pobudowano w Tylicach nowy kościół, czynny do dziś. W okresie nowożytnym istniała przy nim szkoła parafialna, o czym informują wizytacje z 1647 r. i 1706 r. Druga taka szkoła była w Zajączkowie. W 1885 r. w parafii Tylice mieszkało 633 katolików i 12 ewangelików. W XVIII w. Tylice były jeszcze własnością biskupa chełmińskiego. Inwentarz biskupstwa z 1731 r. podaje opis folwarku tylickiego, wówczas dzierżawionego przez Rogalskiego: „dwór nowy, już dachówką pokryty, w nim dwie izby z alkierzami, dalej stajnia, kurnik, chlewik, trzy stodoły. Inwentarz żywy składał się z: wołu, 3 krów starych, 3 krów po wycieleniu, 4 krów jałowych, 2 jałowic 3-letnich, 3 cieląt, 21 świń, 254 owiec, 6 gęsi, 5 kur”.

W tym samym okresie we wsi Tylice mieszka Andrzej Chłopina (gbur) i ma chałupę starą stodołę, stodółkę, chlew, wóz, parę wołów, parę koni i krowę. Adam Chłopina (gbur) ma chałupę nową 4 woły, krowę, konia. Kazimierz Krokur, ma chałupę złą stodołę zły chlew, 4 woły, krowę, parę koni, świnie. Michał Kiełbasa (gbur) ma chałupę starą 2 chlewy, stodółkę, 4 woły, krowę i świnie. Marcin (gbur) ma chałupę starą stodołę, chlewy stare, parę wołów, konia i krowę. Antoni Mlonka, chałupę nową złą stodołę, wołów inwentarskich parę, konia i świnie. We wsi mieszkają też zagrodnicy: Andrzej, Szymon, Paweł.” (*Źródło: Ziemia Lubawska, J. Falkowski, Toruń 2006*)

W 1752 roku przy miejscowej parafii założono Bractwo Opatrzności Boskiej.

W 1773 roku Tylice przeszły na własność skarbu państwa. Od tej pory była to własność rządowa. W 1789 roku notowano 43 dymy, czyli domy.

W czasach pruskich miejscowość była ostoją polskości. W 1848 roku w Berlinie zawiązała się Liga Polska dla Prus Zachodnich. Była to organizacja, która miała strzec polskich interesów w Prusach – jeden z oddziałów Ligi powstał także w Tylicach.

„W 1885 r. we wsi były 64 domy, 125 dymów, mieszkało też 645 osób, w tym 633 katolików i 12 ewangelików. Na pobliskie Rojewo przypadało 112 mieszkańców i 6 domów. Obszar wsi wynosił wówczas 1275 ha, w tym grunty orne stanowiły 1048 ha, było też 20 ha łąk i 3 ha lasu. Do parafii Tylice w tym roku należały wsie: Tylice, Kuligi, Tyliczki, Zajączkowo i Jakubkowo. W 1891 r. w parafii było 1026 wiernych. Wieś Tylice z czasem rozwija się demograficznie i przestrzennie, wchłaniając pobliskie Tyliczki. W Tyliczkach od 1933 r. mieszkał gen. brygady Mikołaj Adolf Waraksiewicz (1881-1960). Był oficerem rosyjskiej kawalerii, w latach 1915-1917 zastępcą dowódcy Legionu

Pułaskiego w Rosji, w okresie międzywojennym dowódcą m.in. IV Brygady Kawalerii. W 1933 r. przeniesiony w stan spoczynku osiedlił się w Tyliczkach, zamieszkując w niewielkim majątku nad jeziorem. Po kampanii wrześniowej trafił do niewoli niemieckiej, z której wrócił do Tyliczek w 1946 r. W 1949 r. zmarłą żonę pochował w grobowcu w parku swojego majątku, tuż nad brzegiem jeziora. Generał został wraz żoną pochowany na cmentarzu parafialnym w Nowym Mieście Lubawskim w 1960 r.” (Źródło: *Ziemia Lubawska*, J. Falkowski, Toruń 2006)

Spis powszechny z 1921 roku przekazuje, że było wtedy 87 domów i 679 mieszkańców (485 katolików, 192 ewangelików i 3 osoby wyznania mojżeszowego). Pod względem narodowościowym 495 osób podało narodowość polską i 184 niemiecką. Tylice stanowiły samodzielną gminę wiejską. Według danych z 1927 roku, w parafii tylickiej mieszkało 1059 Polaków – katolików, mieszkał też jeden polak – ewangelik. Niemców ewangelików mieszkało 81 i 40 Niemców – baptystów.

W okresie międzywojennym działała szkoła powszechna. Uczyło w niej 3 nauczycieli, miała ona 3 klasy i w 1927 roku uczyło się tam 109 dzieci katolickich.

W latach dwudziestych XX wieku kierownikiem szkoły w tylicach był K. Skonieczny, po nim kierownikiem został Walenty Lucjan Armknecht (ur 1903 w Suminie), nauczyciel miejscowej szkoły od 1926 roku. Był aktywnym działaczem społecznym. Uczył do wybuchu II wojny światowej.

2.3. Funkcja miejscowości

Tylice są typową zwartą ulicówką o długości ponad 1 km, rozmieszczoną wzdłuż szosy Nowe Miasto Lubawskie-Lubawa. Dogodne połączenie drogowe z Nowym Miastem Lubawskim (5 km) i Lubawą (11 km) sprzyja rozwojowi tej wsi. W odległości ok. 1,5 km na północ i ok. 3 km na południe od wsi znajdują się dwa byłe gospodarstwa PGR, obecnie gospodarstwa wielkoobszarowe. W kierunku południowym, wzdłuż drogi do byłej stacji Tylice-Gwiździny rozwinęła się zabudowa dość luźna (ok. 5 zagród). Podobnie bardziej na wschód, wzdłuż dróg tworzących kształt trójkąta, występuje osadnictwo przydrożne, luźno usytuowane (ok. 20 zagród). Tylice to wieś, która pełni przede wszystkim funkcje mieszkalne i rolnicze.

- **funkcja mieszkalna** – przeważa zabudowa jednorodzinna, brak jest domów wielorodzinnych, tzw. bloków. W jednym budynku mieszkają rodziny wielopokoleniowe.

- **funkcja rolnicza** – znakomita większość mieszkańców prowadzi własne rodzinne gospodarstwa rolne;
- rozwijająca się **funkcja turystyczna** – z uwagi na atrakcyjne położenie (bliskość lasów i jezior) oraz walory przyrodnicze wieś ma ogromny potencjał do rozwoju turystyki wiejskiej – w szczególności agroturystyki).

2.4. Opis i charakterystyka obszaru o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb kulturalno-społecznych mieszkańców

W przestrzenno – urbanistycznym układzie wsi można wyodrębnić centralny obszar Tylic, który kształtuje się wzdłuż drogi wojewódzkiej Nr 538 relacji Łasin – Nidzica i dróg gminnych o numerach: 181044N, 181047N, 181043N, 181049N, 181052N. Znajduje się tu większość najważniejszych instytucji społecznych i publicznych działających na terenie Tylic. Są to: Ochotnicza Straż Pożarna, Świetlica wiejska, Szkoła Podstawowa, Kościół. W pobliżu znajdują się również, plac zabaw, boisko sportowe, kapliczki i przydrożne krzyże, sklepy spożywczo-przemysłowe, przystanek PKS.

Z uwagi na lokalizację na tym obszarze najważniejszych dla życia społeczno-kulturalnego instytucji pełni on funkcję centrum wsi. Brak jednak w tym miejscu wielofunkcyjnej przestrzeni gdzie mieszkańcy mogliby się spotykać i organizować imprezy kulturalne integrujące społeczność lokalną, co zdecydowanie obniża atrakcyjność obszaru dla mieszkańców jak i dla przyjezdnych. Dlatego też istnieje potrzeba zagospodarowania i uporządkowania tego terenu, który dzięki dogodnemu położeniu może spełniać funkcje społeczno-kulturalne. Ze względu na położenie terenu przy ruchliwej drodze wojewódzkiej niezbędna jest poprawa układu komunikacyjnego w tym obszarze w celu zapewnienia bezpieczeństwa użytkowników.

2.5. Rolnictwo, użytkowanie gruntów

Tylice podobnie jak cała Gmina Nowe Miasto Lubawskie, należy do słabo uprzemysłowionych rejonów województwa warmińsko - mazurskiego.

Podstawę działalności gospodarczej stanowi rolnictwo małe i średnio obszarowe. Znajduje się tu 99 gospodarstw rolnych, które łącznie zajmują powierzchnię 923,7812 ha

fizycznych. W strukturze obszarowej gospodarstw rolnych ponad 41 % stanowią gospodarstwa małoobszarowe do 5 ha. Gospodarstwa duże powyżej 15 ha stanowią ponad 29 % ogólnej liczby gospodarstw w Tylicach, tyle samo tj. ponad 29 % stanowią gospodarstwa o powierzchni z przedziału od 5 do 15 ha. Przedstawia to poniższa tabela.

Tabela 2

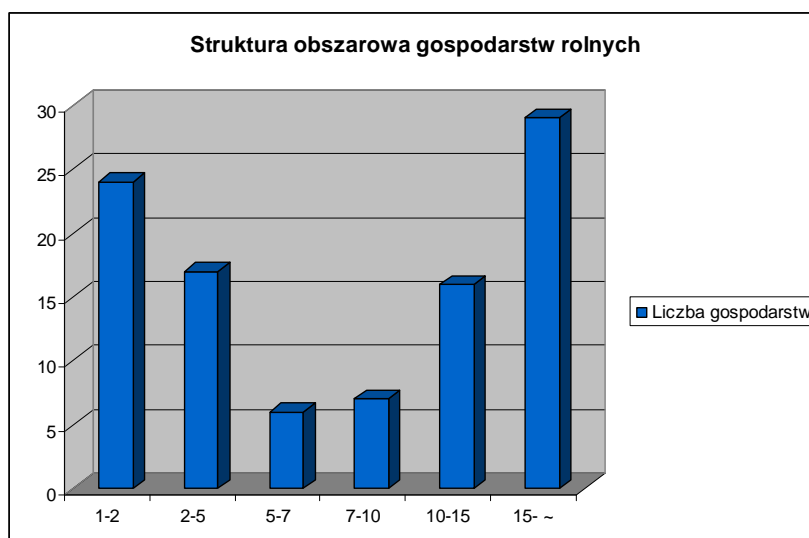
Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

Miejscowość	Powierzchnia gospodarstwa w ha	Liczba gospodarstw	Razem powierzchnia w ha
1	2	3	4
Tylice	1-2	24	43,6990
	2-5	17	58,1811
	5-7	6	34,9099
	7-10	7	51,2997
	10-15	16	149,2558
	15- ~	29	586,4357
	Razem	99	923,7812

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy, stan na dzień 15.01.2009r.

Jak łatwo zauważyć najwięcej gospodarstw rolnych bo aż 29 mieści się w przedziale powyżej 15 ha. Drugą grupą, co do wielkości gospodarstw stanowią gospodarstwa najmniejsze. Liczba takich gospodarstw równa jest 24. Najmniejszą grupę natomiast stanowią gospodarstwa w pozostałych przedziałach.

Szczegółową strukturę wielkościową gospodarstw rolnych w miejscowości Tylice przedstawia poniższy rysunek.

Rys. 4 Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

Źródło: Opracowanie własne.

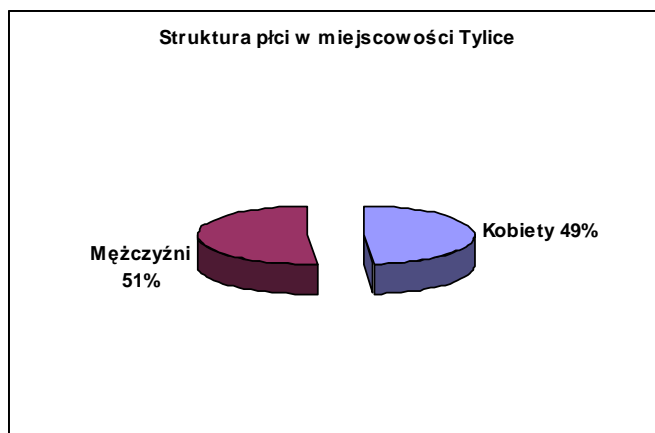
Miejscowość Tylice zajmuje powierzchnię 1489,6718 ha. (tj. 10,80 % powierzchni gminy). Użytkowanie gruntów miejscowości według stanu na dzień 15.01.2009 roku przedstawia się następująco:

- powierzchnia użytków rolnych – 1135,3198 ha (tj. 76,21 % ogólnej powierzchni miejscowości).
- powierzchnia lasów – 207,7756 ha (tj. 13,95 % ogólnej powierzchni miejscowości),
- pozostałe grunty i nieużytki 146,5764 ha (tj. 9,84 % ogólnej powierzchni miejscowości).

Wśród użytków rolnych dominują grunty orne 1009,5580 ha, pastwiska 74,8780 ha i łąki 25,2380 ha. Sady natomiast zajmują tylko 4,2272 ha. Grunty rolne zabudowane stanowią 21,4186 ha.

2.6. Ludność

Na dzień 31.12.2008 roku wieś Tylice zamieszkiwało 649 osób z czego 315 to kobiety, 334 to mężczyźni, co stanowi 7,84 % mieszkańców Gminy Nowe Miasto Lubawskie. Kobiety stanowią 49 %, mężczyźni natomiast 51 % ogólnej liczby mieszkańców miejscowości.

Rys. 5. Struktura płci w miejscowości Tylice

Źródło: Opracowanie własne.

Liczba mieszkańców na przełomie ostatnich 4 lat zmieniała się nieznacznie:

Tabela 3

Liczba mieszkańców w latach 2005 – 2008

Rok	2005	2006	2007	2008
Liczba mieszkańców	657	654	647	649

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UG NML.(stany na koniec roku)

Rys. 6. Liczba mieszkańców w poszczególnych latach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UG NML

Liczbę mieszkańców w podziale na grupy wiekowe przedstawia tabela poniżej.

Tabela 4

Liczba mieszkańców z podziałem na wiek

MIEJSCOWOŚĆ	LICZBA LUDNOŚCI	WIEK		RAZEM WEDŁUG PŁCI
		przedprodukcyjny	produkcyjny	
Tylice	649	przedprodukcyjny	M: 85 K: 88	Mężczyźni: 334 Kobiety: 315
		produkcyjny	M:221 K:170	
		poprodukcyjny	M: 28 K: 57	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UG NML.

Jak wskazują powyższe dane osoby w wieku produkcyjnym stanowią 60,25 % ogółu mieszkańców wsi.

W kolejnej tabeli zaprezentowano liczbę i strukturę ludność ze względu na wiek mieszkańców w porównaniu z liczbą i strukturą ludności w Gminie Nowe Miasto Lubawskie.

Tabela 5

Liczba mieszkańców z podziałem na wiek na tle gminy

Wyszczególnienie	Wiek przedprodukcyjny		Wiek produkcyjny		Wiek poprodukcyjny	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
Tylice	85	88	221	170	28	57
Liczba ludności w Tylicach	173		391		85	
Gmina Nowe Miasto Lubawskie	1079	1076	2713	2371	338	703
Liczba ludności w gminie	2155		5084		1041	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z UG NML.

Poziom wykształcenia mieszkańców gminy jest niski. Zaledwie 2,85 % mieszkańców posiada wyższe wykształcenie i 17,9 % - średnie, w tym 3,3 % - ogólnokształcące. Najbardziej liczną grupę stanowią osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym (41,9 %) i zasadniczym zawodowym (31,8 %). Stosunkowo dużą grupę stanowią również osoby z niepełnym wykształceniem podstawowym lub też bez wykształcenia – 5 %.

Tabela 6

Poziom wykształcenia mieszkańców gminy Nowe Miasto Lubawskie

Gmina	Wyższe	Średnie			Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego
		Razem (łącznie z policealnym)	w tym				
			Ogólnokształcące	Zawodowe			
Nowe Miasto Lub.	2,85 %	17,9 %	3,3 %	12,7 %	31,8 %	41,9 %	5 %

Źródło: Spis Powszechny. 2002. Olsztyn.

2.7. Bezrobocie

Na terenie miejscowości Tylice oraz w innych miejscowościach gminy nie są prowadzone odrębne statystyki dotyczące bezrobocia. Struktura bezrobocia została przedstawiona w oparciu o dane obejmujące cały obszar Gminy Nowe Miasto Lubawskie.

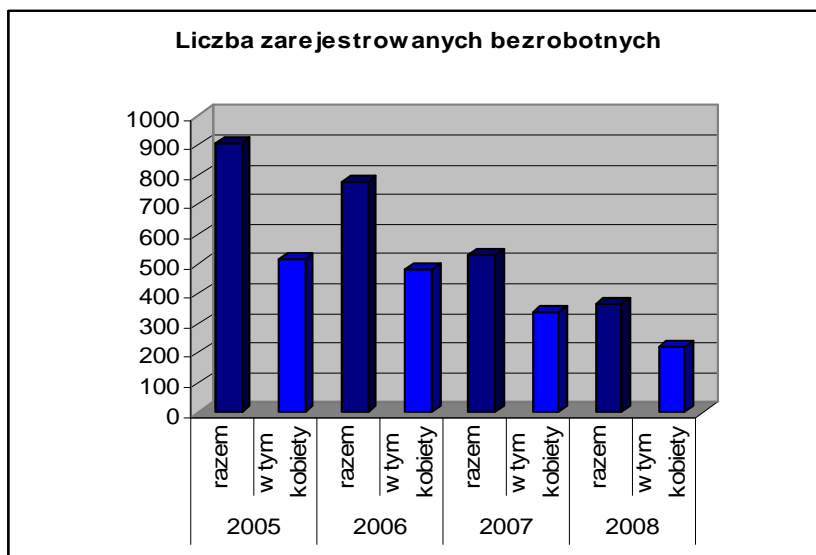
W Powiatowym Urzędzie Pracy w Nowym Mieście Lubawskim zarejestrowanych na dzień 31.12.2008 roku było 369 osób, w tym 221 kobiet. Stopa bezrobocia dla powiatu nowomiejskiego na koniec listopada 2008 wyniosła 14,6 %.

Tabela 7

Liczba bezrobotnych w Gminie Nowe Miasto Lubawskie w poszczególnych latach

Wyszczególnienie	2005		2006		2007		2008	
	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety
Liczba bezrobotnych zarejestrowanych	908	518	780	484	531	338	369	221
Liczba bezrobotnych z prawem do zasiłku	207	76	161	66	121	60	128	64
Liczba bezrobotnych bez prawa do zasiłku	701	442	619	418	410	278	241	157
Liczba osób długotrwale bezrobotnych	563	347	520	358	328	240	166	118

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PUP Nowe Miasto Lubawskie. Stany na dzień 31.12.

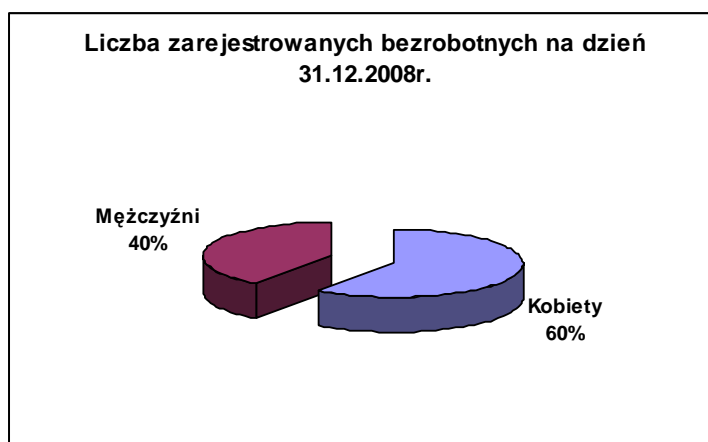

Rys. 7. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych

Źródło: Opracowanie własne.

W Gminie Nowe Miasto Lubawskie bezrobocie sięga 369 osób (dane na 31.12.2008). W roku 2005 bezrobocie osiągnęło poziom 908 osób, natomiast w roku 2006 i 2007 odpowiednio 780 i 531. W analizowanym okresie sytuacja polepszała się z roku na rok, liczba zarejestrowanych bezrobotnych systematycznie spada. Od 2005 r. liczba osób pozostających bez pracy zmniejszyła się o 539 osób.

Na terenie gminy niepokojący jest fakt, iż największe trudności ze znalezieniem pracy mają kobiety. Ponad połowę osób pozostających bez pracy stanowią kobiety. Taka sytuacja miała miejsce w ostatnich 4 latach. Najgorzej jednak przedstawiała się sytuacja w 2007 roku, wówczas kobiety stanowiły największy odsetek osób pozostających bez pracy i wynosił 63,65 %.

Rys. 8. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych z podziałem na płeć

Źródło: Opracowanie własne.

Bardzo duża liczba osób pozostająca bez pracy i bez prawa do zasiłki jest oznaką wstępowania w gminie zjawiska długotrwałego okresu pozostawania bez pracy. Osoby, które nie pracują już ponad rok tracą chęci do poszukiwania pracy, często odczuwają ogromną bezsilność i apatię wobec zaistniałej sytuacji. Osoby takie przestają nawet szukać alternatywnych źródeł utrzymania rodziny. Są dużo bardziej podatne na wszelkiego rodzaju patologie społeczne i szybciej, również przez innych członków społeczności, spychani są na tak zwany margines społeczny. Sytuację taką potwierdzają dane statystyczne na temat czasu pozostawania bez pracy podana w miesiącach:

Tabela 8

Liczba bezrobotnych z uwzględnieniem czasu pozostawania bez pracy

Czas pozostawania bez pracy	rok 2005		2006		2007		2008	
	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety
Do 1 mies.	47	20	50	21	48	20	46	18
1-3	128	57	113	46	80	36	65	36
3-6	127	60	102	58	82	51	77	47
6-12	173	87	126	75	69	38	73	45
12-24	159	90	133	88	75	49	38	24
Pow. 24	274	204	256	196	177	144	70	51
Razem	908	518	780	484	531	338	369	221

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PUP Nowe Miasto Lubawskie.

Z powyższych danych wynika, że na terenie gminy występuje zjawisko długotrwałego bezrobocia.

Tabela 9

Liczba bezrobotnych z podziałem na poziom wykształcenia

Czas pozostawania bez pracy	2005		2006		2007		2008	
	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety	razem	w tym kobiety
Wyższe	10	7	12	10	7	7	13	11
Policealne i średnie zawodowe	164	115	136	104	91	68	79	63
Ogólnokształcące	39	33	39	32	30	21	24	14
Zasadnicze zawodowe	353	177	274	156	184	112	113	55
Gimnazjalne i poniżej	342	186	319	182	219	130	140	78
Razem	908	518	780	484	531	338	369	221

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z PUP Nowe Miasto Lubawskie.

Z powyższych danych wynika, że największe trudności ze znalezieniem pracy mają osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym oraz z zasadniczym zawodowym. Drugą grupę osób najbardziej narażoną na brak pracy są osoby posiadające wykształcenie policealne lub średnie zawodowe. Fakt, że osoby z wykształceniem ogólnym obok tych z wyższym mają najmniejsze problemy ze znalezieniem pracy może wynikać z tego, iż są to najczęściej osoby kontynuujące naukę na uczelniach wyższych.

2.8. Pomoc społeczna

Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na koniec 2008 roku wynosiła 119 osób (28 rodzin). Udział osób korzystających z pomocy społecznej w całkowitej liczbie mieszkańców wsi wynosił 18,34 %, podczas gdy średnia dla całej gminy wynosiła 23,26 % (1926 osób korzystających z pomocy społecznej w gminie – 490 rodzin).

Osoby korzystające z pomocy społecznej z miejscowości Tylice stanowiły 6,18 % wszystkich beneficjent ośrodka pomocy w gminie Nowe Miasto Lubawskie

Rys. 9. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na tle gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GOPS.

Główne formy pomocy to:

- zasiłek okresowy
- zasiłek celowy na opał ,leki

- zasilek celowy na zakup żywności w ramach programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”
- zasilek stały
- dożywianie dzieci w szkole

2.9. Gospodarka

W miejscowości Tylce nie są zlokalizowane żadne większe przedsiębiorstwa produkcyjne, ani firmy usługowe. Aktywność gospodarczą mieszkańców miejscowości charakteryzują drobne zakłady usługowe i handlowe. Są to w przeważającej części małe rodzinne firmy. Na dzień 16 stycznia 2009 roku było zarejestrowanych 15 podmiotów gospodarczych.

2.10. Kultura – życie kulturalne

W Tylicach znajduje się punkt biblioteczny Gminnej Biblioteki Publicznej w Gwiździnach. Placówka ta została utworzona w 2002 roku. Ilość czytelników książek w nowomiejskiej gminie wzrasta z roku na rok. Oprócz wypożyczania książek w bibliotekach istnieje również możliwość korzystania z czasopism i wypożyczania ich do domu. Taki typ wypożyczeń wzrasta, co zapewne spowodowane jest ubożeniem społeczeństwa, bowiem wielu osób nie stać na prenumeratę czasopism. Tylko w gminnej bibliotece zbierane są dokumenty z życia społecznego gminy. Są to artykuły dotyczące różnych wydarzeń, które miały miejsce na terenie gminy Nowe Miasto Lubawskie. Zbiory te są odpowiednio opracowywane i przechowywane. Zbierane są również materiały dotyczące ekologii oraz wszelkich patologii społecznych nie tylko z regionu nowomiejskiej gminy. Istnieje również możliwość skorzystania z Internetu.

Mieszkańcy mają możliwość uczestniczenia w różnych imprezach, warsztatach, przeglądach organizowanych przez Gminne Centrum Kultury Nowe Miasto Lubawskie z/s w Mszanowie.

Ponadto w miejscowości działa Koło Gospodyń Wiejskich. Razem z miejscową szkołą jest organizatorem wielu imprez okolicznościowych m.in. Dzień Babci, Dzień Dziadka, Dzień Seniora.

Życie mieszkańców skupione jest również wokół jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w Tylicach. Ochotnicze straże pożarne w gminie Nowe Miasto Lubawskie mają już ponad wiekową tradycję, które w większości powstały na początku XX wieku. Jednostka z Tylic jest jedną z 10 jednostek działających na terenie Gminy Nowe Miasto Lubawskie. OSP Tylice zostały założone w 1905 roku. Jest to jednostka typu „S-1” W 2005 roku jednostka liczyła 24 czynnych strażaków, 3 członków wspierających oraz 14 osobową Młodzieżową Drużynę Pożarniczą.

2.11. Sport i rekreacja

08.10.1989 roku odbyło się zebranie założycielskie koła LZS w Tylicach. W spotkaniu wziął udział Roman Gawiński ówczesny przewodniczący RG LZS. Pierwszym prezesem koła został Stanisław Ługiewicz.

W latach 1989 – 93 wiodącą sekcją była piłka nożna, której przedstawiciele brali udział w turniejach na szczeblu gminnym i rejonowym. Swoich sił próbowali również tenisiści stołowi startując w imprezach rozgrywanych w okolicy. Ciekawostką może być fakt, że w 1990 roku odbyły się rozgrywki Międzygminnej Ligi Tenisa Stołowego, w której zajęliśmy 3 miejsce.

W 1992 roku z inicjatywy Józefa Oczkowskiego i Mariana Haski własnymi siłami sportowcy z Tylic postanowili wybudować sobie pełnowymiarowe boisko piłkarskie. Niespełna rok później w meczu otwarcia boiska „ Burza” Tylice zremisowała 2:2 z „Wichrem” Gwiździny.

W 1993 roku futboliści po raz pierwszy wzięli udział w rozgrywkach B – klasy województwa toruńskiego. W pierwszym sezonie więcej było porażek niż zwycięstw, ale już w kolejnej edycji „ Burza” ukończyła rozgrywki na 2 miejscu.

W 1996 roku, kiedy trenerem zespołu został Andrzej Leis, zawodnicy z Tylic ukończyli sezon na 2 miejscu i grali baraż o awans do piłkarskiej A – klasy. Rywalem był „Agrom” Lipienek, który okazał się lepszy. Kolejnymi trenerami, którzy zapisali się w historii „ Burzy” byli: Roman Straus i Andrzej Mówiński. Największym sukcesem może pochwalić się jednak Dariusz Komar, który poprowadził piłkarzy do zwycięstwa w B - klasie województwa warmińsko – mazurskiego. Co ciekawe „ Burza” decydujący o awansie mecz wygrała z „Radomniakiem” Radomno aż 9:0. Po kilku A – klasowych porażkach Dariusz Komar zrezygnował z prowadzenia seniorów „ Burzy” Dąbparkietu

(taką nazwę nosił wówczas zespół). Jego obowiązki przejęli dwaj doświadczeni piłkarze: Ryszard Biliński i Stanisław Ługiewicz. Mimo lepszej drugiej części sezonu Tyliczanie nie dali rady utrzymać się w A – klasie. Lepiej wiodło się juniorom „Burzy”, którzy zakończyli rywalizację na niezłym 5 miejscu.

Początek nowego stulecia przyniósł możliwość gry w piłkę nożną również na hali. Z szansy tej skorzystali piłkarze z Tylic biorąc regularny udział w rozgrywkach nowomiejskiej, a nawet lubawskiej „halówki”.

Latem 2003 roku piłkarskie zespoły z Tylic i Bratiana połączyły się i pod nazwą „Burzy Welu” Bratian występowały w rozgrywkach B – klasy do roku 2008.

Rys. 10. LZS „Burza” Tylice

Źródło: Zbiory Urzędu Gminy Nowe Miasto Lubawskie

Obecnie drużyna piłkarska z Tylic bierze udział w turniejach na poziomie gminnym, rozgrywa również mecze towarzyskie. Zespół młodzieżowy „Burzy” jest zwycięzcą ostatniej edycji Turnieju o Puchar Przewodniczącego Rady Gminy Nowe Miasto Lubawskie.

Seniorzy z Tylic okazali się najlepsi w Turnieju na rzecz Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy w styczniu 2009 roku rozgrywanym w Bratianie.

Od 1993 roku rozgrywany jest w Tylicach mecz kawalerowie – żonaci. Przez lata była to okazja do sportowej zabawy na boisku. Od dwóch lat impreza przerodziła się

w festyn wiejski. Oprócz meczu piłki nożnej odbywa się: mecz siatkówki panny – mężatki, konkurs przeciągania liny, wchodzenia na drag, różne inne gry i zabawy dla dzieci i młodzieży, loteria fantowa, występy artystyczne i oczywiście zabawa taneczna na świeżym powietrzu.

Od roku 2004 odbywa się w Tylicach Amatorski Bieg Tylicki organizowany przez Grażynę Zagórską. Kolejne edycje tej imprezy gromadzą coraz więcej uczestników i mają coraz większy zasięg. W roku 2009 biegacze wystartują już po raz szósty.

Rys. 11. Amatorski Bieg Tylicki

Źródło: Zbiory Urzędu Gminy Nowe Miasto Lubawskie

W 2005 roku rozpoczął się w szkolnej sali gimnastycznej aerobik dla wszystkich chętnych pań. Zajęcia prowadzi Grażyna Zagórska. Do prowadzenia tej formy ruchu przy muzyce pozyskano nowy sprzęt w postaci profesjonalnych stepów.

W styczniu 2006 roku z inicjatywy Grażyny Zagórskiej powstała sekcja tenisa stołowego, która rozpoczęła systematyczne treningi. Dzieci i młodzież chętnie uczestniczą w zajęciach, reprezentują swoją wieś w zawodach gminnych, powiatowych i rejonowych. Sekcja organizuje również Otwarte Turnieje Tenisa Stołowego. W roku 2009 odbył się już czwarty.

Obecnie prezesem LZS Tylice jest Leszek Woźniewski. Stanisław Ługiewicz jest kierownikiem sekcji piłki nożnej, zaś Grażyna Zagórska kieruje sekcją tenisa stołowego.

W celu stworzenia lepszych warunków do uprawiania sportu przez dzieci, młodzież, a także dorosłych mieszkańców Tylic, z inicjatywy dyrektora szkoły Andrzeja Nadolskiego i nauczycielki wychowania fizycznego Grażyny Zagórskiej utworzono w 1995 roku UKS „Sprint”. W pierwszych latach działalności pozyskano sprzęt do uprawiania: lekkiej atletyki, piłki nożnej, narciarstwa biegowego i unihokeja. Ostatnio bazę sprzętową wzbogacono o zestaw do gimnastyki korekcyjnej.

W ramach swej działalności UKS organizuje każdego roku:

- blok sportowo – rekreacyjny w czasie festynów środowiskowych,
- ferie zimowe na sportowo (uczestniczy w konkursach: 1996 r. – 2 miejsce w woj. toruńskim w *Konkursie Ferie na Sportowo Bezpiecznie i Zdrowo*; w roku 2004 wyróżnienie w woj. warmińsko – mazurskim w *Konkursie Zimowa Przygoda*,
- konkursy na najlepszego sportowca szkoły,
- wyjazdy na basen, wycieczki rowerowe i turystyczno – krajoznawcze, biwaki,
- imprezy sportowe,
- Gminne Turnieje Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym od roku 2001.

Drużyny ze Szkoły Podstawowej w Tylicach sześć razy zajęły 1 miejsce w gminie, trzy razy wicemistrzostwo powiatu, trzy razy mistrzostwo powiatu nowomiejskiego. W 2003 roku startowali w finale wojewódzkim, 2004 zdobyli wicemistrzostwo województwa warmińsko – mazurskiego, a w 2007 mistrzostwo województwa i start w XXX Ogólnopolskim Finale w Bochni.

UKS organizuje również spotkania ze sportowcami. Zaproszeni byli:

- zapaśnicy KS „Motor” z Lubawy
- kolarz torowy Marcin Mientki ze swoim trenerem Leszkiem Szyszkowskim z Torunia
- wioślarz toruński Tomasz Szczawiński (członek kadry narodowej)
- piłkarz Klubu Sportowego Ruch Chorzów Grzegorz Domżański.

W 2007 roku powstała Dziecięca Grupa Cyrkowa, która występuje na terenie gminy i powiatu nowomiejskiego. Od początku działalności UKS – u opiekę nad nim sprawuje Grażyna Zagórska.

Rys. 12. Grupa Cyrkowa z Tyllic

Źródło: Zbiory Urzędu Gminy Nowe Miasto Lubawskie

3. Inwentaryzacja zasobów

3.1. Zasoby przyrodnicze

3.1.1. Lasy

Według stanu na dzień 15.01.2009 roku powierzchnia lasów 207,7756 ha, co stanowi 13,95 % ogólnej powierzchni miejscowości. Dla porównania całkowita powierzchnia lasów na terenie gminy wynosi 2369,0629 ha, tj. 17,18 % powierzchni gminy. Największe kompleksy leśne znajdują się w rejonie Bratiana i Tylic oraz Radomna i Jamielnika. Lasy niestanowiące własności Skarbu Państwa, głównie prywatne występują m.in. w rejonie Bratiana, Jamielnika, Radomna i Tylic. Dominują siedliska boru świeżego i boru mieszanego świeżego.

3.1.2. Gleby

Bardzo zróżnicowana budowa geologiczna i urozmaicona rzeźba terenu spowodowały wykształcenie różnych typów, rodzajów i gatunków gleb. Dominują gleby brunatnoziemne wytworzone z piasków i glin zwałowych zalegające na wysoczyźnie morenowej. Charakteryzują się one głębokim próchnicznym poziomem, posiadają właściwe stosunki wodnopowietrzne, dobrą zdolność magazynowania wilgoci. Odpowiadają klasom bonitacyjnym od IIIa do IV b. Największy areał zajmują w rejonie Radomna, Lekart, Skarlina, Nawry, Gryźlin, Gwiździn i Tylic. Gleby bielicoziemne występują płatami na terenie wysoczyzny morenowej i na terenach sandrowych. W dnach rynien występują często czarne ziemie. Natomiast w obrębie terasy zalewowej Drwęcy występują mady.

3.1.3 Wody powierzchniowe

Wody powierzchniowe są ważnym elementem różnorodności krajobrazowej gminy Nowe Miasto Lubawskie, ponieważ decydują o funkcjonowaniu i bogactwie ekosystemów oraz mają duże znaczenie społeczne i gospodarcze. Sieć hydrologiczną gminy tworzą rzeki, strumienie, oczka i zbiorniki wodne oraz liczne jeziora. Pod względem hydrograficznym gmina (także miejscowość Tylice) znajduje się w dorzeczu Drwęcy,

jedynie niewielki północno-zachodni jej fragment znajduje się w dorzeczu Osy (Struga Laka).

W okolicy Tylic znajdują się następujące jeziora:

- **Jezioro Fabryczne** - (Tylickie, Przebocz) - jezioro przepływowe rzeki Wel. Powierzchnia 35 ha, maksymalna długość 1600 m, maksymalna szerokość 320 m, lustro wody na wysokości 97,8 m n.p.m. Położone przy wschodniej granicy gminy. Zasilane przez odnogę rzeki Wel, zwaną Bałwanką. Wpływa ona do jeziora od strony południowej, poprzez podmokłe łąki i szuwały otoczone lasem. Las porasta północno-wschodni brzeg wydłużonego jeziora, natomiast wysokie zbocze od strony południowo-zachodniej jest porośnięte lasem tylko częściowo. Trudno zauważalny wypływ w północno-wschodnim narożniku jeziora wpada po ok. 1,1 km do starego koryta rzeki Wel. Nikły przepływ na północnym skraju jeziora łączy je z leżącym w sąsiedztwie Jeziorem Śródkowym (Tylickie Małe).
- **Jezioro Śródkowe** - (Tylickie Małe) na wschodzie gminy. Powierzchnia 13,5 ha, maksymalna długość 700 m, maksymalna szerokość 280 m, lustro wody na wysokości 97,8 m. Na północnym wschodzie groblą nieczynnej linii kolejowej Nowe Miasto-Lubawskie - Lubawa oddziela je od leżącego w sąsiedztwie Jeziora Fabrycznego. Wysokie, strome zbocza jeziora od strony zachodniej porasta las, zbocza od strony północno-wschodniej są odkryte. W części południowej brzegi jeziora wyraźnie się obniżają.
- **Jezioro Górne** – położone we wschodniej części gminy. Powierzchnia 7,5 ha, maksymalna długość 570 m, maksymalna szerokość 190 m, lustro wody na wysokości 98,1 m n.p.m. Jezioro położone na północny wschód od jeziora Śródkowego (Tylickie Małe), oddzielone od niego groblą dawnej linii kolejowej Nowe Miasto Lubawskie - Lubawa. Wysokie strome zbocza nad jeziorem od strony południowo-zachodniej porasta las, tereny od północnego wschodu są pozbawione lasu.

Rys. 13. Kompleks jezior w Tylicach

Źródło: Zbiory Urzędu Gminy Nowe Miasto Lubawskie, fot. H Kopiczyński

3.1.4. Formy ochrony przyrody

Na terenie gminy występują

- rezerwat przyrody pod nazwą „Rzeka Drwęca” – Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 27 lipca 1961 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody. (M.P.61.71.302 z dnia 19 września 1961 r.)
- obszary chronionego krajobrazu:
- „Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Dolnej Drwęcy”
- „Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Rzeki Wel”
- „Skarliński Obszar Chronionego Krajobrazu” – Rozporządzenie nr 54 Wojewody Warmińsko-Mazurskiego z dnia 10 listopada 2005 r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa warmińsko mazurskiego. (Dz. Urzęd. Woj. Warm-Maz. 05, nr 175, poz. 1951 ze zm.)
- na terenie gminy znajduje się proponowany przez Rząd RP obszar do Natury 2000. Jest to Dolina Drwęcy. Kod obszaru: PLH280001

Wieś Tylice leży w Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Rzeki Wel. Obszar doliny rzeki Wel ma powierzchnię 3665 ha i obejmuje wschodnią i południowo-wschodnią część gminy z ciekawymi formami morfologicznymi stanowiącymi "korytarz ekologiczny" pomiędzy Górznieńsko - Lidzbarskim Parkiem Krajobrazowym, lasami okolic Iławy i Brodnickim Parkiem Krajobrazowym. Łącznie obszary chronionego krajobrazu obejmują powierzchnię 9445 ha, co stanowi 65% powierzchni gminy. Warto nadmienić, że od roku 1994 cała gmina została włączona w obszar Zielonych Płuc Polski.

Ponadto na terenie Leśnictwa Tylice występują pomniki przyrody (stan na 2007 rok).

Tabela 10

Pomniki przyrody na terenie Leśnictwa Tylice

Nr ew.	Obiekt	Obwód cm	Wysokość m	Lokalizacja	Rok uznania
255	buk pospolity	440	25	L-ctwo Tylice, oddz. 30f	1988 r.
256	buk pospolity	502	25	L-ctwo Tylice, oddz. 31b	1988 r.
257	sosna pospolita	443	23	L-ctwo Tylice, oddz. 17b	1988 r.
258	dąb szypułkowy – 2 szt.	354, 410	24, 25	L-ctwo Tylice, oddz. 12f	1988 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z WMUW w Olsztynie

3.2. Zasoby kulturowe

3.2.1. Zabytki architektury sakralnej i miejsca kultu religijnego

TYLICE - kościół parafialny p.w. św. Michała Archanioła. Parafię w Tylicach erygowano już prawdopodobnie ok. 1300 roku. Pierwotny kościół musiał ulec zniszczeniu, gdyż w roku 1700 rozpoczęto budowę nowego, drewnianego kościoła. Konsekracji nowego kościoła dokonał 29.10.1709 roku biskup T. Potocki, o czym informuje drewniana tablica z inskrypcją w języku łacińskim, znajdująca się we wnętrzu kościoła. stanowiąca swoisty dokument konsekracji. Pożar, który wybuchł w nocy z 7 na 8 grudnia 1990 roku zniszczył kościół w znacznym stopniu. Dzięki inicjatywie miejscowego proboszcza i ofiarności społeczeństwa kościół bardzo szybko został odbudowany. We wnętrzu na uwagę zasługuje ołtarz główny, barokowy z XVIII wieku, konsekrowany w 1709 roku z obrazem Przemienienia Pańskiego i ruchomym obrazem patrona kościoła

św. Michała Archanioła. Kościół posiada 2 boczne ołtarze: po lewej stronie - ołtarz Matki Bożej z drewnianą XVIII-wieczną figurą i po prawej stronie - ołtarz Serca Jezusowego z gipsową figurą i obrazem św. Rodziny w nadstawie, pochodzącym z początku XX wieku. Przed wejściem głównym do kościoła krzyż misyjny postawiony w 1984 roku w miejscu starszego. Na przykościelnym cmentarzu szereg pochodzących z przełomu XIX i XX wieku nagrobków m.in. ks. Walentego Jarzębskiego - zakonnika z klasztoru w Łąkach, zmarłego 27.08.1896 r., Anastazji z Dębskich Graduszewskiej (ur. 15.04.1860 - zm. 26.02.1917), Józefa Graduszewskiego (urodz. 27.08.1853 r. - zmarł 11.10.1910 r.), Hypolita Żmijewskiego - reformata (ur. 16.02.1816 - zmarł 19.05.1896 r.).

Należy podkreślić, iż kościół ten wraz z cmentarzem przykościelnym dnia 2 sierpnia 1968 roku został wpisany do Rejestru zabytków nieruchomości Województwa warmińsko – mazurskiego pod numerem rejestru A-924/T.

Rys. 14. Kościół p.w. Św Michała Archanioła

Źródło: Zbiory Urzędu Gminy Nowe Miasto Lubawskie.

TYLICE - TYLICZKI, cmentarz pobaptysterski między szosą a lasem, od zachodu przylega do głębokiego rowu. Obszar 40 x 30 m z trzema ocalałymi nagrobkami. Teren trudno dostępny, zakrzaczony, zadrzewiony. Cmentarz założony w końcu XIX wieku, po roku 1945 nie użytkowany.

TYLICE - cmentarz parafialny przy drodze prowadzącej w kierunku Bratiana. Założony na początku XX wieku, rzymsko-katolicki. powierzchnia ok. 1 ha, ogrodzony drewnianym parkanem. Dwie alejki przecinające się pod kątem prostym dzielą cmentarz na cztery kwatery z drewnianym krzyżem pośrodku. Brama cmentarna murowana; cegły, obok dwie furty. Nad bramą napis: *"Niech spoczywają w pokoju"*, powyżej metalowy krzyż.

TYLICE - figura św. Michała Archaniola obok plebanii. Na trójelementowym cokole figura św. Michała Archaniola, z tarczą i mieczem w ręku, zabijającego smoka. W górnej części cokołu napis:

"Św. Michale czuwaj nad nami. Swojemu opiekunowi wdzięczni parafianie".

Dookoła ceglany murek w kształcie czworoboku z drewnianą furtką.

Rys. 15. Figura Św Michała Archaniola

Źródło: Zbiory Urzędu Gminy Nowe Miasto Lubawskie.

TYLICE - kapliczka przy szosie prowadzącej do Pacóltowa. Zbudowana w roku 1994. Murowana z cegły na planie kwadratu, wysokości 5 m, otynkowana. Na 2.5 m cokole przeszklona z trzech stron wnętrza z ceramiczną figurą Chrystusa 0.8 m wysokości. Powyżej dwuspadowy daszek kryty dachówką, zwieńczony metalowym krzyżem. Na cokole marmurowa tablica z napisem:
"Jezu Chryste Ukrzyżowany zmiłuj się nad nami".
Poniżej tablicy umieszczono serce oplecione cierniem.

TYLICE - krzyż przydrożny w rozwidleniu dróg z cmentarza do lasu i osiedla przy gospodarstwie rolnym. Wzniesiony w roku 1984, drewniany, 7.5m wysokości, wstawiony w dwustopniową, betonową, kwadratową podstawę. Dokoła krzyża drewniane ogrodzenie. W otoczeniu wiele brzoź.

TYLICE - krzyż przydrożny przy drodze z Tylic do Nowego Miasta Lubawskiego o wysokości 6 m. na betonowej podstawie.

TYLICE - krzyż przydrożny w rozwidleniu drogi z Jakubkowa do cmentarza i wschodniego krańca wsi. Między dwiema 100-letnimi lipami, drewniany. 5m wysokości. Krzyż wzniesiony staraniem p. Szczepańskiego w roku 1992, stoi w miejscu poprzedniego, zniszczonego podczas okupacji hitlerowskiej.

TYLICE - krzyż przydrożny przy drodze z Tylic do wsi Kuligi, na terenie posesji należącej do p. Oczkowskich. wysokość 6 m. na betonowej podstawie.

3.2.2. Inne obiekty zabytkowe

TYLICE - zespół podworski. Dwór zbudowany w roku 1829, murowany z cegły, parterowy ze strychem, podpiwniczony, od zachodu przylega parterowa przybudówka. Fasada frontowa 7-osiowa z wejściem w centralnym ryzalicie, przez werandę wspartą na filarach podtrzymujących kryty balkon. Obok budynki gospodarcze, wśród nich zbudowany w roku 1929, murowany z cegły. Piętrowy.

TYLICE - zabytkowe domy:

- Dom nr 17 - Zbudowany w roku 1909, murowany z cegły, parterowy ze strychem, otynkowany, fasada frontowa 5-osiowa z oknami ujętymi w ozdobne walki z tynku.
- Dom nr 20 - Zbudowany na początku XX wieku, murowany z cegły, parterowy ze strychem, nieotynkowany. fasada frontowa 5-osiowa z wejściem pośrodku. Nad wejściem facjatka z ozdobnym daszkiem. Obecnie mieści pocztę.
- Dom nr 21 - Zbudowany w roku 1900. murowany z cegły, parterowy ze strychem, otynkowany, fasada frontowa 3-osiowa z wejściem pośrodku.
- Dom nr 39 - Szkoła Podstawowa. Budynek zbudowany na przełomie XIX i XX wieku, murowany z cegły, piętrowy. Fasada frontowa 18-osiowa, w tym 4 otwory wejściowe.
- Dom nr 43 - Zbudowany na początku XX wieku, murowany z cegły, parterowy, otynkowany. Fasada frontowa 3-osiowa z wejściem pośrodku i facjatą na strychu. Dach dwuspadowy kryty białą dachówką.
- Dom nr 44 - Zbudowany w 1900 roku. murowany z cegły. parterowy, nieotynkowany. Fasada frontowa 7-osiowa z centralnym pseudoryzalitem, a w nim wejście, powyżej okrągłe okienko i sterczyny z cegieł. Dach dwuspadowy kryty płytkami. Budynek należy do parafii.
- Dom nr 49 - Zbudowany w 1 połowie XIX wieku. Murowany z cegły, parterowy, otynkowany. Fasada frontowa 6-osiowa.
- Dom nr 60 - Zbudowany na początku XX wieku, murowany z cegły, parterowy ze strychem, nieotynkowany. Fasada frontowa 4-osiowa

3.2.3. Obiekty kulturalne użyteczności publicznej

W miejscowości znajduje się świetlica wiejska. Budynek świetlicy wymaga modernizacji. Odbywają się w nim imprezy kulturalne, zebrania mieszkańców. Budynek świetlicy to obiekt parterowy, częściowo podpiwniczony, przykryty stropodachem o konstrukcji drewnianej. W obiekcie znajdują się następujące pomieszczenia: sala świetlicy i sala zebrań z pełnym zapleczem higieniczno-sanitarnym i szatnią, kuchnia z zapleczem magazynowym oraz remiza OSP z garażem. Planowana jest modernizacja i doposażenie świetlicy wiejskiej.

3.3. Zasoby mieszkaniowe

W miejscowości Tylice w roku 2008 gmina posiadała cztery lokale o łącznej powierzchni 274,96 m².

3.4. Zasoby oświatowe

W Tylicach zlokalizowana jest Szkoła Podstawowa. Pierwsza wzmianka o szkole pochodzi z XVII w. Szkoła powstała z inicjatywy Kościoła. Na pewien czas tylicka szkoła przestała funkcjonować. Wznowiła swoją działalność w 1819 r. W 1848 r. zbudowano budynek szkolny. Obwód szkolny: Tylice, Tyliczki, Kuligi. W 1879 r. w dwuklasowej szkole dwóch nauczycieli uczyło 104 uczniów. W nowy okres swoich dziejów wkroczyła po zakończeniu I wojny światowej.

17 lutego 1945 r., dzięki pomocy mieszkańców Tylic, rozpoczął się powojenny okres funkcjonowania szkoły. Na terenie szkolnym znajdują się budynki szkolne, boiska sportowe (do piłki nożnej, koszykówki, siatkówki oraz plac zabaw dla dzieci.

Obecnie do obwodu szkolnego należą miejscowości Tylice i Pacóltowo. Budynek Szkoły Podstawowej składa się z 2 części. Budowę pierwszego budynku zakończono w 1908 r., nową część oddano do użytku w 1993 r. Powierzchnia zabudowy obu części wynosi – 720,40 m², powierzchnia użytkowa – 1154,70 m², kubatura – 5311 m³. W budynkach znajduje się 7 sal lekcyjnych, biblioteka, świetlica, pracownia komputerowa, zastępcza sala gimnastyczna oraz 2 pomieszczenia administracyjne.

Na dzień 19.01.2009 roku do szkoły uczęszcza 96 dzieci. W Zespole Wychowania Przedszkolnego chodzi 19 dzieci. W szkole pracuje 7 nauczycieli dyplomowanych, 2 mianowanych i 3 kontraktowych.

Tabela 11

Liczba uczniów w poszczególnych klasach

Klasa	„0”	I	II	III	IV	V	VI	Razem
Liczba uczniów	10	13	13	12	13	20	15	96

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gminnego Zespołu Oświaty

3.5. Zasoby infrastrukturalne

3.5.1. Sieć komunikacyjna

Przez miejscowość przebiega droga wojewódzka Nr 538 relacji Łasin – Nidzica. Przebieg drogi na terenie miejscowości wynosi ok. 1300 m. Stan techniczny drogi o nawierzchni asfaltowej jest dobry. Przez Tylice przebiega droga powiatowych Nr 1347N Tylice –Mroczenko o długości 3,27 km. Droga o nawierzchni asfaltowej w złym stanie technicznym.

W miejscowości zlokalizowanych jest także 5 dróg gminnych:

- 181044N o długości 1400m
- 181047N o długości 1300m
- 181043N o długości 49200m
- 181049N o długości 2100m
- 181052N o długości 1200m

Są to drogi gruntowe, które w większości wymagają poprawy i modernizacji.

W Tylicach znajduje się przystanek komunikacji samochodowej PKS. Ponadto świadczone są także usługi prywatne w postaci Mini BUS-ów relacji Nowe Miasto Lubawskie – Tylice.

3.5.2. Wodociągi i kanalizacja

Na dzień 31.12.2008 r. stopień zwodociągowania Gminy Nowe Miasto Lubawskie wynosił 78,62 %. Długość sieci wodociągowej w Tylicach wraz z 117 przyłączami na dzień 31 grudnia 2008 roku wynosiła 14 784 mb co stanowi 6,5 % ogólnej długości sieci (wraz z przyłączami) w gminie Nowe Miasto Lubawskie. Osoby nie korzystające z sieci czerpią wodę z własnych, lokalnych ujęć przyzagrodowych.

Woda dla miejscowości Tylice czerpana jest z ujęcia wody w Tylicach. Najważniejsze parametry ujęcia przedstawia poniższa tabela.

Parametry ujęcia wody w miejscowości Tylice

Ujęcie wody	Pobór wody			Studnia głębinowa nr 1			
	Średnio m ³ /d	Max m ³ /d	Max m ³ /h	Wydajność m ³ /h	Depresja w metrach	Głębokość w metrach	Rok budowy
SUW Tylice	230,4	300	32,4	53	3	142	1973

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gospodarstwa Pomocniczego w Mszanowie.

Na terenie gminy Nowe Miasto Lubawskie jest tylko jedna miejscowość wyposażona w sieć kanalizacyjną i oczyszczalnię ścieków. Jest to miejscowość Bagno. Tak, więc procent skanalizowania mieszkańców gminy jest bardzo daleki od stanu, jaki można by uznać za zadowalający.

W miejscowości Tylice brak jest kanalizacji. Ścieki gromadzone są w zbiornikach bezodpływowych, a następnie za pośrednictwem firm transportowych przewożone do oczyszczalni ścieków w Bagnie i Nowym Mieście Lubawskim. We wsi zlokalizowane są 95 zbiorniki bezodpływowe (szamba) – dane na dzień 31.12.2008 roku.

3.5.3. Gaz i ogrzewanie

Na terenie miejscowości Tylice, a także w gminie i powiecie nie ma dostępu do rozdzielczej sieci gazowej. Mieszkańcy korzystają z gazu butlowego. Miejscowość także nie posiada zbiorczej kotłowni działającej na rzecz mieszkańców. Budynki mieszkalne oraz zakłady ogrzewane są za pomocą własnych sieci i pieców centralnego ogrzewania.

3.5.4. Telekomunikacja i poczta

Na terenie miejscowości jest dostęp do usług telefonicznych stacjonarnych oraz poprzez gęste rozmieszczenie nadajników satelitarnych również do telefonii komórkowej. Istnieje możliwość podłączenia do szerokopasmowego Internetu. Brak jest natomiast urzędu pocztowego. Wszyscy mieszkańcy korzystają z usług pocztowych w Nowym Mieście Lubawskim.

4. Analiza SWOT

Podjmując działania na rzecz rozwoju miejscowości należy uwzględnić wewnętrzne czynniki ograniczające jej rozwój, punkty stanowiące jej mocne strony, potencjał rozwojowy oraz zidentyfikowane zagrożenia. Analiza SWOT została przedstawiona w tabeli 13.

Tabela 13

Analiza SWOT miejscowości Tylice

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • wysokie walory krajobrazowe, • czyste, nieskażone środowisko, • bliskość jezior, • wysoka atrakcyjność zasobów przyrodniczych, turystycznych, wypoczynkowych, oraz zasobów dziedzictwa kulturowego i wiejskiego, • sąsiedztwo terenów leśnych daje podstawy dla rozwoju aktywnych form wypoczynku, • wysoka aktywność społeczności lokalnej oraz jej zdolność do angażowania się w rozwój wsi oraz całej gminy, • zaangażowanie władz gminy we współpracę z otoczeniem zewnętrznym i zdobywanie środków finansowych na realizację ważnych przedsięwzięć gminnych, • brak uciążliwego przemysłu, • dobre położenie geograficzne w sąsiedztwie aktywnych społecznie i gospodarczo miast: Lubawa, Brodnica i Nowe Miasto Lubawskie, • dobry układ transportowy, • wieś posiada sieć wodociągową i telefoniczną, możliwość podłączenia internetu • dobre połączenie komunikacyjne z innymi miejscowościami. 	<ul style="list-style-type: none"> • wysokie długotrwałe bezrobocie, • niskie wykształcenie mieszkańców, • trudna sytuacja materialna mieszkańców wsi, • mało skuteczna promocja walorów przyrodniczych miejscowości i jej otoczenia, • peryferyjne położenie w stosunku do centrum administracyjnego regionu obecnie w Olsztynie, poprzednio w Toruniu i wynikające z tego skutki w dotychczasowym rozwoju społeczno-gospodarczym, • nierozwinięta działalność pozarolnicza oraz działalność dająca dodatkowe, alternatywne źródła zarobkowania w gospodarstwach rolnych np.: produkcja zdrowej żywności, • słabo rozwinięta sieć infrastruktury technicznej: brak kanalizacji, gazu, zły stan nawierzchni dróg, • degradacja infrastruktury melioracyjnej, • słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna, • zły stan dóbr kultury, • mała estetyka budowli, • zły stan techniczny budynku świetlicy.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • promocja sołectwa i informacja turystyczna, 	<ul style="list-style-type: none"> • różnorodność klimatyczna, zmienność typów pogody,

<ul style="list-style-type: none"> • urozmaicona rzeźba terenu, • rozwój turystyki aktywnej, • rozwój i tworzenie gospodarstw agroturystycznych, • zwiększający się popyt na usługi turystyczne oparte o zasoby naturalne, • rozwój bazy turystycznej, kulturalnej i sportowej, • rozwój drobnej przedsiębiorczości, • modernizacja i poprawa stanu dróg, • współpraca z miastem i gminami powiatu, • alternatywne źródła finansowania, w tym środki pomocowe z Unii Europejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> • wrażliwość wód na zanieczyszczenia, • starzejące się społeczeństwo gminy, • migracja ludzi młodych i wykształconych z terenu sołectwa, • zła sytuacja rolnictwa, rozdrobnienie gospodarstw, • malejąca konkurencyjność rodzimej produkcji, • zbyt małe ilości uzyskiwanych środków finansowych w tym z UE, • brak stabilności w polityce państwa – prawnej, podatkowej, rolnej, • brak warunków startu dla młodych ludzi, • niskie dochody własne gminy.
---	--

Źródło: Opracowanie własne.

5. Kierunki rozwoju miejscowości Tylice

Wizja jest wyrażeniem, które określa główny cel miejscowości, jej „sens życia”. Jest wyrazem dążeń i oczekiwań w stosunku do miejscowości, dla której została sformułowana. Wizja pokazuje pozytywny obraz sołectwa Tylice w perspektywie 7 lat. Przeprowadzone analizy i wyznaczone potrzeby mieszkańców, pozwalają na określenie głównych celów planu. Cele te będą wyznacznikiem kierunku wszystkich działań objętych planem.

Proponowane kierunki rozwoju miejscowości:

- Poprawa stanu technicznego świetlicy wiejskiej – remont i przebudowa świetlicy, zakup niezbędnego wyposażenia, zagospodarowanie terenu wokół budynku.
- Rozbudowa i modernizacja istniejącego placu zabaw,
- Rozbudowa bazy sportowo-rekreacyjnej (w tym sali sportowej) – budowa wielofunkcyjnego boiska sportowego
- Wykorzystanie posiadanych zasobów przyrodniczych – dostosowanie i rozpowszechnienie miejsc atrakcyjnych turystycznie poprzez budowę dróg dojazdowych, ścieżek rowerowych oraz szlaków pieszych, a także zagospodarowanie pobliskich terenów,
- Rozwój i modernizacja infrastruktury społecznej i infrastruktury komunalnej,
- Poprawa stanu technicznego dróg – modernizacja nawierzchni dróg gminnych, powiatowych,
- Skanalizowanie miejscowości,
- Rozwój mieszkalnictwa indywidualnego – przekształcenie i podział gruntów pod zabudowę mieszkalną, doprowadzenie niezbędnych przyłączy oraz budowa dróg dojazdowych
- Stworzenie mieszkańcom korzystnych warunków życia i rozwoju
- Zwiększenie zaangażowania mieszkańców rozwój miejscowości
- Dążenie do powstania i wspieranie organizacji pozarządowych na terenie miejscowości.

6. Planowane działania w perspektywie 7 lat (2009-2016)

Rozwój gospodarczy jest najlepszym sposobem eliminacji większości problemów społecznych takich jak bezrobocie, ubóstwo, przestępczość itp. przed jakimi staje władza lokalna. Rozwój gospodarczy na szczeblu lokalnym oznacza przyrost możliwości, które pozwalają lokalnej władzy i mieszkańcom lepiej zaspokajać większą liczbę potrzeb na wyższym poziomie. Podkreślenia przy tym wymaga fakt, że jedynie w warunkach rozwoju gospodarczego udaje się osiągnąć tak pożądane zjawisko jak uczestnictwo prywatnego kapitału w przedsięwzięciach istotnych dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców.

W ramach Planu Odnowy Miejscowości zakłada się realizację 8 zadań inwestycyjnych, których szczegóły zostały przedstawione poniżej. Inwestycje te są zadaniami priorytetowymi dla Tylic.

Tabela 14

Zadanie 1

Tytuł projektu	Przebudowa i rozbudowa świetlicy wiejskiej w Tylicach		
Projektodawca	Gminne Centrum Kultury Nowe Miasto Lubawskie z/s w Mszanowie		
Całkowity koszt realizacji inwestycji	781 244,14 PLN		
Źródła finansowania	Środki PROW Środki własne		
Opis projektu (zakres prac)	Lp.	Nazwa elementu	Wartość brutto
	A	Roboty budowlane	594 927,78
	1	Roboty rozbiórkowe	28 510,35
	2	Fundamenty	6 254,28
	3	Ściany nadziemne	52 465,98
	4	Dach – konstrukcja+pokrycie	148 055,31
	5	Stolarka okienna i drzwiowa	58 264,99
	6	Posadzki	78 374,78
	7	Tynki wewnętrzne+malowanie	54 135,71
	8	Elewacja	52 140,70
	9	Utwardzenie terenu - świetlica	34 082,85
	10	Ogrodzenie - świetlica	34 816,60
	11	Roboty budowlane – remiza OSP	40 302,59
12	Utwardzenie terenu – remiza OSP	4 647,69	

	13	Ogrodzenie – remiza OSP	2 875,95
	B	Instalacje sanitarne	134 112,34
	1	Zbiornik bezodpływowy szczelny	11 251,67
	2	Instalacja kanalizacji wewnętrznej	18 542,28
	3	Wewnętrzna instalacja wodociągowa	11 277,21
	4	Instalacja wentylacji mechanicznej	11 440,12
	5	Klimatyzacja i ogrzewanie	73 743,80
	6	Instalacja wod-kan. remizy OSP	7 857,26
	C	Instalacje elektryczne	52 204,02
	1	Instalacja elektryczna – remiza OSP	2 450,41
	2	Grzejniki, podgrzewanie wody użytkowej – remiza OSP	1 598,77
	3	Instalacja elektryczna – świetlica	30 469,28
	4	Grzejniki, podgrzewanie wody użytkowej – świetlica	6 944,89
	5	WLZ	3 882,00
	6	Instalacja odgromowa	6 858,67
		RAZEM (A+B+C)	781 244,14
Harmonogram realizacji	2009 - 2010		
Oczekiwane rezultaty	Poprawa bazy kulturalnej i turystycznej		
Cel	- poprawa warunków życia ludności wiejskiej - podniesienie standardu świadczonych usług kulturalnych		
Przeznaczenie	Wyremontowana świetlica ma służyć społeczności lokalnej oraz turystom		

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 15

Zadanie 2

Tytuł projektu	Wyposażenie świetlic wiejskich w Tylicach, Chroślu i Mszanowie
Projektodawca	Gmina Nowe Miasto Lubawskie
Szacunkowy koszt realizacji inwestycji	PLN 336 946,46
Źródła finansowania	- Środki PROW - Środki własne
Opis projektu	Projekt polega na wyposażeniu zaplecze kuchennego w sprzęt oraz sal i szatni w stoły, krzesła i niezbędne wyposażenie świetlic wiejskich w Tylicach, Chroślu i Mszanowie.
Harmonogram realizacji	2010
Oczekiwane rezultaty	Zwiększenie funkcjonalności obiektów, umożliwienie prowadzenia zajęć i warsztatów dla społeczności lokalnej, wyrównanie szans oraz rozwój dzieci i młodzieży, poprawa warunków do integracji społeczności wiejskiej
Cel	Działanie będzie wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.
Przeznaczenie	społeczność lokalna

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 16

Zadanie 3

Tytuł projektu	Modernizacja i doposażenie placu zabaw
Projektodawca	Gmina Nowe Miasto Lubawskie
Szacunkowy koszt realizacji inwestycji	15 000 PLN
Źródła finansowania	Środki własne
Opis projektu	Zakup bezpiecznych urządzeń i zagospodarowanie obszaru placu zabaw.
Harmonogram realizacji	2010
Oczekiwane rezultaty	Rezultatem będzie poprawa bazy rekreacyjnej.
Cel	- poprawa warunków życia ludności wiejskiej - poprawa estetyki miejscowości - wzrost bezpieczeństwa
Przeznaczenie	Plac przeznaczony dla dzieci i ich opiekunów ze wsi Tylice, stworzenie miejsca do wspólnych spotkań

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 17

Zadanie 4

Tytuł projektu	Modernizacja boiska szkolnego przy SP w Tylicach
Projektodawca	Gmina Nowe Miasto Lubawskie
Szacunkowy koszt realizacji inwestycji	500 000 PLN
Źródła finansowania	Środki własne Środki z UE
Opis projektu	Poprawa nawierzchni, wykonanie bieżni, wykonanie trybun, budowa szatni.
Harmonogram realizacji	2011
Oczekiwane rezultaty	Rezultatem będzie poprawa bazy sportowej i turystycznej, utrzymanie zainteresowania piłką nożną oraz wprowadzenie nowych dyscyplin sportowych na teren gminy.
Cel	- wzrost jakości życia mieszkańców wsi poprzez udostępnienie dzieciom i młodzieży nowoczesnej infrastruktury sportowej - popularyzacja aktywnego stylu życia, a więc rodzinnych zawodów sportowych, weekendów ze sportem i turystyką.
Przeznaczenie	Boisko przeznaczone dla społeczności lokalnej udostępniane nieodpłatnie.

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 18

Zadanie 5

Tytuł projektu	Modernizacja stacji wodociągowej wraz z połączeniem do sieci wodociągowej w Gwiżdżinach
Projektodawca	Gmina Nowe Miasto Lubawskie
Szacunkowy koszt realizacji inwestycji	1 450 000 PLN
Źródła finansowania	Środki własne
Opis projektu (planowane prace)	- wykonanie dokumentacji technicznej, - przeprowadzenie procedury przetargowej i wyłonienie wykonawcy - budowa sieci wodociągowej
Harmonogram realizacji	2012
Oczekiwane rezultaty	Poprawa bazy infrastruktury technicznej
Cel	- poprawa warunków życia ludności wiejskiej
Przeznaczenie	Zmodernizowany wodociąg ma służyć mieszkańcom wsi i podmiotom gospodarczym

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 19

Zadanie 6

Tytuł projektu	Budowa kanalizacji
Projektodawca	Gmina Nowe Miasto Lubawskie
Szacunkowy koszt realizacji inwestycji	2 150 000 PLN
Źródła finansowania	Środki własne Środki z UE
Opis projektu (planowane prace)	ok 6,5 km - wykonanie dokumentacji technicznej, - przeprowadzenie procedury przetargowej i wyłonienie wykonawcy - budowa sieci kanalizacyjnej - podłączenie indywidualnych użytkowników
Harmonogram realizacji	2013-2015
Oczekiwane rezultaty	Poprawa bazy infrastruktury technicznej
Cel	- poprawa warunków życia ludności wiejskiej
Przeznaczenie	Kanalizacja ma służyć mieszkańcom wsi i podmiotom gospodarczym

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 20

Zadanie 7

Tytuł projektu	Budowa Sali sportowej w Tylicach
Projektodawca	Gmina Nowe Miasto Lubawskie
Szacunkowy koszt realizacji inwestycji	2 500 000 PLN
Źródła finansowania	Środki własne Ministerstwo Sportu
Opis projektu (planowane prace)	- wykonanie dokumentacji technicznej, - przeprowadzenie procedury przetargowej i wyłonienie wykonawcy - budowa Sali sportowej
Harmonogram realizacji	2014
Oczekiwane rezultaty	Poprawa bazy sportowej i rekreacyjnej
Cel	- wzrost jakości życia mieszkańców wsi poprzez udostępnienie dzieciom i młodzieży nowoczesnej infrastruktury sportowej - popularyzacja aktywnego stylu życia, a więc rodzinnych zawodów sportowych, weekendów ze sportem i turystyką.
Przeznaczenie	Sala przeznaczona dla społeczności lokalnej.

Źródło: Opracowanie własne

Zadanie 8

Tytuł projektu	Budowa drogi Tylice – były PGR Tylice
Projektodawca	Gmina Nowe Miasto Lubawskie
Szacunkowy koszt realizacji inwestycji	2 400 000 PLN
Źródła finansowania	Środki własne
Opis projektu (planowane prace)	Długość 1,6 km, szerokość 6 m - wykonanie dokumentacji technicznej, - przeprowadzenie procedury przetargowej i wyłonienie wykonawcy - budowa drogi
Harmonogram realizacji	2016
Oczekiwane rezultaty	Poprawa bazy infrastruktury technicznej oraz dostępności komunikacyjnej
Cel	- poprawa warunków życia ludności wiejskiej - poprawa bezpieczeństwa na drodze
Przeznaczenie	Drogi mają służyć przede wszystkim mieszkańcom wsi i gminy, a także turystom odwiedzającym Tylice i okolice

Źródło: Opracowanie własne

7. Harmonogram realizacji projektów

W poniższej tabeli zestawiono przewidywany harmonogram realizacji poszczególnych projektów. Tabela ta pozwoli na określenie stopnia zapotrzebowania na środki budżetowe i pozabudżetowe w poszczególnych latach.

Tabela 22

Harmonogram realizacji projektów w miejscowości Tylice

Lp.	Nazwa zadania inwestycyjnego	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Przebudowa i rozbudowa świetlicy wiejskiej w Tylicach								
2	Wyposażenie świetlic wiejskich w Tylicach, Chroślu i Mszanowie								
3	Modernizacja i doposażenie placu zabaw								
4	Modernizacja boiska szkolnego przy SP w Tylicach								
5	Modernizacja stacji wodociągowej wraz z połączeniem do sieci wodociągowej w Gwiździnach								
6	Budowa kanalizacji								
7	Budowa Sali sportowej w Tylicach								
8	Budowa drogi Tylice – były PGR Tylice								

Źródło: Opracowanie własne.

8. Wdrażanie Planu Odnowy Miejscowości

Tabela 23

Harmonogram wdrażania Planu Odnowy Miejscowości Tylice

Zadanie	Odpowiedzialni	Termin realizacji
1. Przedłożenie projektu Planu Odnowy Miejscowości Tylice przedstawicielom Zebrania Wiejskiego	Rada Sołecka	Luty 2009
2. Uchwalenie Planu Odnowy Miejscowości Tylice przez Zebranie Wiejskie	Zebranie Wiejskie	Luty 2009
3. Zatwierdzenie Planu Odnowy Miejscowości Tylice na Sesji Rady Gminy	Rada Gminy	Luty 2009
4. Opracowanie dokumentacji technicznych ze szczególnym uwzględnieniem projektów i zadań mogących uzyskać wsparcie z funduszy strukturalnych	Wójt	2009 – 2016
5. Realizacja zadań określonych poszczególnymi projektami zgodnie z harmonogramem przyjętym w Siedmioletnim Planie Inwestycyjnym	Wójt, Rada Sołecka	Do roku 2016

Źródło: Opracowanie własne.

9. Monitorowanie Planu Odnowy Miejscowości

Monitoring wspomaga proces zarządzania i dostarcza informacji o postępie realizacji i efektywności wdrażania zadań wynikających z Planu - począwszy od pojedynczego zadania, poprzez cel i priorytet, a skończywszy na osiągniętych efektach. W zależności od charakteru dostarczanych danych, monitoring dzielimy na rzeczowy i finansowy.

9.1. Monitoring rzeczowy

Monitoring rzeczowy dostarcza danych obrazujących postęp we wdrażaniu Planu oraz umożliwiających ocenę jego wykonania w odniesieniu do celów w Planie. Dane skwantyfikowane, obrazujące postęp we wdrażaniu oraz rezultaty tych działań zostały podzielone na trzy kategorie:

Wskaźniki produktu

Odnoszą się one do rzeczowych efektów działalności. Liczone są w jednostkach materialnych

Wskaźniki rezultatu

Odpowiadają one bezpośrednim i natychmiastowym efektem wynikającym z wdrożenia Planu. Takie mierniki mogą przybierać formę wskaźników materialnych

Wskaźniki oddziaływania

Obrazują one konsekwencje Planu wykraczające poza natychmiastowe efekty dla bezpośrednich beneficjentów. Oddziaływanie może odnosić się do efektów związanych bezpośrednio z podjętym działaniem, chociaż pojawiających się po pewnym czasie (oddziaływanie bezpośrednie), jak i do efektów długookresowych, oddziałujących na szerszą populację i pośrednio tylko wynikających ze zrealizowanego działania (oddziaływanie pośrednie). Przykładowe wskaźniki oddziaływania to liczba innowacji wprowadzonych w gospodarstwach rolnych, które otrzymały wsparcie w czasie

18 miesięcy po zakończeniu projektu (oddziaływanie bezpośrednie), czy średnia ocen dzieci uczących się objętych zajęciami pozalekcyjnymi 24 miesiące od zakończenia realizacji projektu (oddziaływanie pośrednie).

9.2 Monitoring finansowy

Monitoring finansowy dostarcza danych dotyczących finansowych aspektów realizacji Planu, będących podstawą do oceny sprawności wydatkowania przeznaczonych na niego środków. Wójt Gminy Nowe Miasto Lubawskie prowadzi ciągły monitoring finansowy podjętych zadań, sporządza raporty, które prezentuje Radzie Gminy podczas kolejnych planowych Sesji Rady (wydatki poniesione w okresie objętym raportem, wydatki poniesione od początku realizacji zadania, stopień realizacji zadania %).

Tabela 24

Harmonogram monitorowania Planu Odnowy Miejscowości Tylice

Zadanie	Odpowiedzialni	Termin realizacji
1. Przedkładanie raportów z przebiegu realizacji projektów i zadań zamieszczonych w Siedmioletnim Planie Inwestycyjnym	Rada Sołecka/Wójt	Raz w roku /w I kwartale/ na Zebraniu Wiejskim
2. Ocena realizacji Siedmioletniego Planu Inwestycyjnego.	Wójt	Przed sesją absolutoryjną każdego roku
3. Organizacja debat strategicznych z udziałem osób tworzących wcześniej program dla oceny jego aktualności.	Rada Sołecka	Raz na dwa lata

Źródło: Opracowanie własne.

* - Ze względu na zmieniającą się sytuację społeczno – gospodarczą na skutek zdarzeń wcześniej nieprzewidywalnych lub z innych ważnych powodów Plan Odnowy Miejscowości Tylice może zostać skorygowany w każdym z jego rozdziałów, o ile zebranie wiejskie tak postanowi. Zmieniony Plan także zatwierdza Rada Gminy.

10. Public Relations Planu Odnowy Miejscowości

Public Relations, którego zadaniem jest upowszechnianie zamierzeń Planu Odnowy Miejscowości Tylice wśród przyszłych beneficjentów, wykonawców i decydentów, opierać się będzie o trzy formy komunikacji:

- Internet
- Prasa lokalna
- Promocja i reklama bezpośrednia

Internet będzie głównym dostawcą informacji o Planie Odnowy Miejscowości Tylice. Internet służyć będzie komunikacji pomiędzy bezpośrednio odpowiedzialnym za wdrażanie Planu Odnowy Miejscowości Tylice (Urząd Gminy Nowe Miasto Lubawskie), a zainteresowanymi podmiotami samorządowymi, biznesowymi i organizacjami pozarządowymi.

Prasa lokalna służyć będzie jedynie upowszechnianiu informacji w różnych kręgach potencjalnych beneficjentów i wykonawców Planu Odnowy Miejscowości Tylice o istnieniu takiego dokumentu i sposobie jego monitorowania i wdrażania, kierując do źródła informacji, jakim będzie Internet.

Promocja i reklama bezpośrednia będzie skierowana do wybranych, potencjalnych wykonawców, inwestorów zidentyfikowanych na podstawie analizy przedsięwzięć inwestycyjnych zawartych w Planie Odnowy Miejscowości Tylice.

Powyższa promocja i reklama polegać będzie na bezpośrednim zapraszaniu do negocjacji wybranych podmiotów, mogących być partnerami w realizacji poszczególnych zamierzeń Planu Odnowy Miejscowości.

Spis tabel

Tabela 1	Wizja obszaru Nowe Miasto Lubawskie w perspektywie roku 2010 i dalszej	6
Tabela 2	Struktura obszarowa gospodarstw rolnych	14
Tabela 3	Liczba mieszkańców w latach 2005 – 2008	16
Tabela 4	Liczba mieszkańców z podziałem na wiek	17
Tabela 5	Liczba mieszkańców z podziałem na wiek na tle gminy	18
Tabela 6	Poziom wykształcenia mieszkańców Gminy Nowe Miasto Lubawskie	18
Tabela 7	Liczba bezrobotnych w Gminie Nowe Miasto Lubawskie w poszczególnych latach	19
Tabela 8	Liczba bezrobotnych z uwzględnieniem czasu pozostawania bez pracy	21
Tabela 9	Liczba bezrobotnych z podziałem na poziom wykształcenia	21
Tabela 10	Pomniki przyrody na terenie Leśnictwa Tylice	32
Tabela 11	Liczba uczniów w poszczególnych klasach	37
Tabela 12	Parametry ujęcia wody w miejscowości Tylice	39
Tabela 13	Analiza SWOT miejscowości Tylice	40
Tabela 14	Zadanie 1	43
Tabela 15	Zadanie 2	45
Tabela 16	Zadanie 3	45
Tabela 17	Zadanie 4	46
Tabela 18	Zadanie 5	46
Tabela 19	Zadanie 6	47
Tabela 20	Zadanie 7	47
Tabela 21	Zadanie 8	48
Tabela 22	Harmonogram realizacji projektów w miejscowości Tylice	49
Tabela 23	Harmonogram wdrażania Planu Odnowy Miejscowości Tylice	50
Tabela 24	Harmonogram monitorowania Planu Odnowy Miejscowości Tylice	52

Spis rysunków

Rysunek 1	Położenie powiatu nowomiejskiego na tle województwa	8
Rysunek 2	Położenie Gminy Nowe Miasto Lubawskie na tle powiatu nowomiejskiego	9
Rysunek 3	Miejscowość Tylice na tle gminy	9
Rysunek 4	Struktura obszarowa gospodarstw rolnych	15
Rysunek 5	Struktura płci w miejscowości Tylice	16
Rysunek 6	Liczba mieszkańców w poszczególnych latach	17
Rysunek 7	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych	20
Rysunek 8	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych z podziałem na płeć	20
Rysunek 9	Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na tle gminy	22
Rysunek 10	LZS „Burza” Tylice	25
Rysunek 11	Amatorski Bieg Tylicki	26
Rysunek 12	Grupa Cyrkowa z Tylic	28
Rysunek 13	Kompleks jezior w Tylicach	31
Rysunek 14	Kościół p.w. Św Michała Archanioła	33
Rysunek 15	Figura Św Michała Archanioła	34